

MONIQUE DONDIN-PAYRE
*Un siècle d'épigraphie classique:
aspects de l'oeuvre des savants
français dans les pays du bassin
méditerranéen.*

Exposició organitzada pel
Centenari de l'Any Epigràfic, 21-26
d'octubre de 1988. Prefaci de Jean
Ledant. Pròleg de Marcel Le Glay.
París, Institut de France, 1988,
72 pp. + un full de *corrigenda*

Una exposició organitzada arran del centenari d'una —discutida però benemèrita— obra dels epigrafistes francesos: *l'Année Épigraphique* amb la col·laboració de l'Association Internationale d'Épigraphie Grecque et Latine és el motiu d'aquest catàleg. L'Institut de França hostatja aquesta activitat complementària del Col·loqui AIEGL organitzat per celebrar l'efemèride. J. Ledant destaca al prefaci que França endegà *l'Année Épigraphique* al si de la *Revue Archéologique*, car els grans *corpora* havien, malgrat les iniciatives franceses, estat iniciats per l'Acadèmia de Berlín. M. Le Glay destaca institucionalment els esforços i les col·laboracions rebudes, a la qual cosa segueix l'agraïment de la comissària M. Dondin-Payre, que ho fa nominalment a tots aquells que han proporcionat informació i materials que han fet possible l'exposició.

Una introducció històrica planteja la història de l'epigrafia grega i llatina a França fins al segle XIX. S'intenta a continuació donar una panoràmica dels sistemes del recull de dades epigràfiques mitjançant els diversos sistemes que van del dibuix a les còpies en guix, tot passant per les diverses formes de calc i de fotografia; com també tècniques més destructives com és manllevar la part important d'un suport —l'«elgisme» (de Lord Elgin) típic del segle XIX— o bé

desplaçar-lo, amb la qual cosa es perden moltes vegades dades importants en funció de l'emplaçament.

Un capítol un xic nostàlgic ens mostra que el centenari *Année Épigraphique* és l'única empresa francesa important que perviu en el camp de l'epigrafia des del segle XIX després que els *corpora* concebuts a França fossin duts a terme per l'Acadèmia de Berlín. Malgrat tot, entorn de *l'Année* s'edifica una bona part de l'epigrafia francesa.

Es fa també una repassada important a l'evolució de *l'Année* i els seus homes per passar a continuació a una visió ràpida dels diversos terrenys i països que ha estudiat l'epigrafia amb incidència molt important a l'Àfrica romana. Hi ha també, com no podia faltar, un espai dedicat a la Gàl·lia; i l'Occident és exemplificat per les excavacions franceses de la hispana *Baelo*.

Pàgines glòries ens són evocades per imatges, peces, objectes i fotografies i els diversos *corpora* francesos, com és el cas de Delos o bé figures importants com L. Robert o el precursor A. Dumont.

D'altra banda, l'epigrafia llatina ens porta noms com Albertini, Audollent, Besnier, Cagnat, Carcopino, Duchesne, Fabià, Gsell, Jullian, Le Biant, Merlin, Pavis, Pflaum, Renier entre molts d'altres, que són fites inexcusables en el món de l'epigrafia d'avui, seguida per un important i imponent nombre d'epigrafistes francesos actuals. Superada l'etapa nacionalista de l'epigrafia i en el marc de projectes internacionals, cal que tots retem homenatge a aquesta important tradició.

Les notícies biogràfiques són d'una utilitat notable malgrat algunes d'aquestes que haurien pogut ser més completes. De tota manera constitueixen un material de valor incontestable per a una pàgina glòria de la ciència francesa i l'epigrafia.

La il·lustració ha estat ben triada, com ben presentada i documentada fou l'exposició per als qui tingueren l'ocasió afortunada de veure-la amb deteniment. La modèstia del catàleg és en aquest cas inversament proporcional a la importància del tema. La comissària M. Dondin-Payre ha aconseguit un resultat extraordinari amb els mitjans de què disposa i ha fet honor amb una competència molt notable a una matèria i a una empresa com l'*Année Épigraphique* que mereix tota mena de consideracions per part de tots els que es dediquen a l'estudi del món antic. Des d'aquestes pàgines ens volem sumar i adherir a la celebració d'aquest útil i ja venerable instrument de treball.

M. Mayer

A. GRANDAZZI
*La fondation de Rome. Réflexion
sur l'histoire.*

Préface de Pierre Grimal.
París, Les Belles Lettres, 1991,
338 pp.

Alexandre Grandazzi proposa una apassionant aventura en el llibre que volem comentar aquí. Una aventura resumida d'una manera magistral en la citació de Vico que encapçala el seu treball: «Les choses se sont succédé dans l'ordre suivant: d'abord les forêts, puis les cabanes, les villages, les cités et enfin les académies savantes». L'aventura consisteix a retornar (una vegada més!) als orígens de Roma (de quina? serà una de les preguntes que intentarà respondre Grandazzi, perquè les «Romes» s'han succeït sense interrupció des que el primer «pastor» va aixecar una pedra sobre l'altra en aquell indret del Tíber) de la mà, per una banda, de les darreres troballes arqueològiques i, per altra, de les gairebé sempre considerades «poc fiables» fonts literàries. Una aventura que pren com a punt de partida «les fòrets, cabanes et villages» (=dades arqueològiques), per arribar a les «académies savantes», d'on va sorgir l'hipercriticisme que va destruir la fiabilitat de les fonts literàries sobre els orígens de Roma. Una aventura, en fi, que, conjugant aquests dos tipus de dada essencial, proposa una nova reflexió sobre el mètode historiogràfic i, per a nosaltres, sobre el mètode filològic. Dient-ho amb les pròpies paraules de l'autor, ho fa, com a «excusa», l'anàlisi dels *Primordia Romana* i, per dur-la a terme, «l'utilisation raisonnée des pierres et des textes... était non seulement possible, mais aussi nécessaire» (Introduc., p. 9).

No ens enganyem, però. Els objectius reals de l'autor no són només els d'analitzar l'origen (o els orígens) d'allò que anomenem Roma. Pretén, i ho aconsegueix, tot agafant com a pretext aquest tema tan debatut al llarg de segles d'erudició, construir tota una filosofia de la ciència històrica que traspassi, com a model, el punt de partida i límit estrictes dels *Primordia Romana*.

El mètode expositiu que utilitza és el d'una *gradatio* ascendent, que anirà repetint sistemàticament al llarg de les diferents parts del llibre. Partint d'una situació privilegiada que el fa coneixedor de les novetats arqueològiques del Laci (no només de la ciutat de Roma) durant els darrers deu anys (i el privilegi implica no només el domini de la bibliografia, sinó també l'accés a dades encara no publicades), analitza en els primers capítols del llibre l'*status quaestionis* sobre els *primordia*, des de l'edat mitjana fins al segle xx i posa de manifest l'evolució (que no necessàriament és positiva) de la crítica científica envers les fonts (en un principi, l'única via d'accés